

עד-כאן 9

הידיעון למחנכים להיסטוריה בחמ"ד

משולחן המפמ"ר

בלהה גליקסברג- מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד

מחנכים להיסטוריה יקרים!

שמחה לשלוח לכם את 'עד-כאן' מס' 9, הידיעון הראשון לשנה"ל תשע"ו. הזדמנות נוספת עבורי לאחל לכולכם ברכת הצלחה בכל האתגרים החשובים הנמצאים בפניכם-בפנינו, אתגרים של שליחות בעבודתנו החינוכית. השנה, כידוע, אנחנו ממשיכים בהטמעתה של תכנית הלימודים החדשה לחט"ע ומשלבים השנה לראשונה את תכנית '['חמ"ד ועד המתחדש'](#). חשוב לקרוא היטב את הדגשים החדשים המופיעים במסמך, המתאים את תכנית 'חמ"ד ועד' להיותה 15% מציון הבגרות של התלמיד.

במועד החורף הקרוב תתקיים לראשונה בחינת הבגרות במתכונתה החדשה (הן בתוכן והן במבנה) לתלמידים המוגדרים כאוכלוסיות מיוחדות. ברכת הצלחה לכל המורים ולתלמידים הנבחרים. במועד החורף יתקיימו גם השאלונים 'הישנים' לתלמיד י"ב ולנבחני משנה. ברכת הצלחה גם להם.

בימים אלו נפתחות ההשתלמויות המחוזיות ברחבי הארץ. זכיתי כבר לפגוש בשבוע החולף שתי קבוצות מורים - בנתניה ובירושלים. מזמינה את כלל המורים למפגשים אתי ללא קשר להשתתפות בהשתלמויות. כל המועדים ב[קישור](#).

אני מזכירה לכולכם כי חשוב מאד להיות מעודכנים במסמכים שאנו מפרסמים בתחומים שונים - [מסמך המעודכן של תכנית הלימודים](#), [מסמכי החלופות בהערכה](#), [הנחיות לעולים חדשים](#), [הנחיות ליחידה שלישית](#), [הנחיות למבחנים מותאמים](#) ועוד. בעידן של שינויים יש להיות עם 'יד על הדופק' ולהיות מעורים בכל ההנחיות והעדכונים. אנו משתדלים להקל עליכם בכך שאנו מפרסמים מסמך מלווה כמעט לכל עניין. מצד אחד זה יוצר עומס אך מצד שני - הדברים ברורים ונגישים. צוות ההדרכה ואני נשמח כמנהגנו לענות על כל שאלה ולהתייחס לכל בקשה.

אני מבקשת בהזדמנות זו גם לעדכן אתכם כי אנו מתקדמים במרץ רב בכתיבתה של תכנית הלימודים לכיתות ו'-ח'. אעדכן בהמשך בהתפתחויות, כמובן.

הידיעון שלנו נפתח כמנהגנו בידיעונים האחרונים במאמר פרי עטו של חוקר/ת מן האקדמיה. הפעם אנחנו שמחים לפרסם את מאמרה המרתק של ד"ר הילדה ניסימי, ראש החוג להיסטוריה כללית באוניברסיטת בר-אילן בנושא 'הקהילה המשהדית'. המאמר מוכיח כי הבנה לעומק של קורותיה של הקהילה המשהדית מתאפשר רק אם לומדים ומכירים את המרחב הכללי בו חיה

הקהילה. הדגמה לכך שלימודי תולדות עם ישראל מובנים יותר כאשר הם נלמדים בשילוב היסטוריה כללית, כפי שמזמנת לנו תכנית הלימודים החדשה שלנו. בידיעון שלפנינו הקדשנו מקום רב לנושא – הסיור הלימודי כחלופה בהערכה. אלכס לבון משיבת בנ"ע בבאר שבע וקורין לוי מאמ"ת ב' באשדוד משתפים אותנו בסיורים הלימודיים שקיימו בהצלחה רבה עם תלמידיהם. חשוב לקרוא ולהתרשם וכן ללמוד מתובנותיהם. המדריכה מיכל בן סימון המלמדת בישיבת כפר-גנים משתפת אותנו בדרכי עבודתה עם תלמידי כיתת התקשורת בישיבה. מומלץ להיכנס לקישור המופיע בכתבה ולצפות גם בסרט. הכתבה והסרט נותנים כוח לכולנו בהתמודדות עם תלמידים מאתגרים. חנה עמור מתיכון פלך בקרית-עקרון משתפת אותנו בחוויה ייחודית שעברה יחד עם תלמידותיה בעקבות בחינה שהתקיימה במסגרת לימודי המגמה להיסטוריה, המלמדת שבחינה יכולה להיות גם אירוע מכונן ולא רק אירוע של הערכת התלמיד. בידיעון מופיעות גם שתי הפינות הקבועות שלנו: כלי בקליק והדגמה להטמעת ערכים בשיעור היסטוריה.

מדריך התקשוב אוריאל אסולין מקנה לנו את עקרונות המסמך השיתופי, שמהווה היום כלי עבודה בסיסי. המדריכה להטמעת ערכים שרית יפה מדגימה לנו שילוב ערכים בשיעור העוסק ב'נבדלות והשתלבות בחברה הישראלית' לאור דמותו של הרב קאפח.

ברכת תודה והערכה רבה לשותפיי בהוצאת הידיעון לאור – מדריך התקשוב אוריאל אסולין והמדריכה רבקה סנדיק. נשמח לשותפותיכם בידיעונים הבאים.

בהארכה רבה

בהארה

**חזיונים אתכם
להצטרף אלינו
למגוון הסיורים
הלימודיים
שיצאו במסגרת
ההשתלמות
המחוזיות
לרישום לחצו
כאן**

הקהילה המשהדית: תולדות קהילה יהודית

בהקשר להיסטוריה כללית

ד"ר הילדה נסימי, ראש המחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בר-אילן

סיפורה של קהילת יהודי משהד ממחישה כיצד לימוד תולדות ישראל מטמיעים את הזהות היהודית על ממד האחדות והייחודיות כאחד. אולם היא קשורה לא פחות לתולדות איראן, ולתולדות המאבקים הקולוניאליים של עידן האימפריאליזם. להתמשכות לכידותה אחר האניסות ראוי לחפש את ההסברים על רקע של קהילות דומות לה, יהודיות ואחרות.

מי הם המשהדים?

משהד היא עיר בצפון איראן. יהודים הובאו אליה בשנות הארבעים של המאה השמונה עשרה ונהנו מהצלחה כלכלית, תוך עיסוק במסחר. כך, במשך כמאה שנה הלך היישוב היהודי הקטן וגדל במושכו אליו משפחות נוספות. למרות ההצלחה הכלכלית, היהודים סבלו מהשפלות ורדיפות.

בשנת 1839 הם נאנסו לעבור לדת האסלאם. בהתנפלות על הקהילה בערב פסח י"ג בניסן תקצ"ט, נהרגו כשלושים יהודים והאחרים הוכרחו להתאסלם, כדי להציל את הקהילה מהשמדה גמורה. כתוצאה מהאניסות, תוך פרק זמן קצר, כמחצית הקהילה עזבה את העיר, תוך סיכון חיים ועברה את הגבול לאפגניסטן, כדי לחיות חיים יהודיים מלאים.

היהודים שנותרו מאחור, אף שניהלו חיי מוסלמים בגלוי, שמרו בסתר באדיקות על יהדותם. הם שמרו על המצוות שהתאפשרו להם: מילה, כשרות הבשר, פסח ואפילו סוכות. אבל מעל לכל, שמרו על קשרי נישואין פנים-קהילתיים. כתובות כפולות – מוסלמיות ויהודיות לאותם בני זוג, שנשמרו במשפחות עד היום הן הביטוי הברור ביותר לחיים הכפולים ולנאמנות היהודית. מבחינה כלכלית הקהילה שגשגה והמשיכה לבסס מושבות מסחר קטנות מחוץ לעיר: בפשוואר, במרוו ובערים אחרות בתוך ומחוץ לאיראן. עיסוקם זה אפשר להם קשר לקהילות יהודיות ועזר להם בשמירת מצוות.

רמת המחתריות שנדרשה לשמירת היהדות הלכה ופחתה ולבסוף הייתה מעין סוד גלוי. כבר בסוף המאה התשע-עשרה נוצרו בתי כנסת חשאים ובתי לימוד לילדים. בשנות השלושים אף נוצרו בתי ספר לבנים ולבנות שנוהלו ע"י מוסלמים, אך המשהדים היוו בו את רוב התלמידים. עם זאת, הסיכון נותר כל עוד היו יהודים במשהד. במהלך חיי המחותרת שלהם עמדו היהודים כמה פעמים בפני סכנת מוות נוכח האשמה שאינם מוסלמים באמת. בשנת 1946 הייתה מתקפה על בתי יהודי משהד שגרמה לפצועים ולבסוף ליציאתם הסופית ממשהד. רבים מהם עלו לארץ-ישראל, אך ליבה הפועם של הקהילה הועתק לטהראן.

כבר בראשית המאה העשרים נוצרו גם קהילות של יהודי משהד מחוץ לאיראן – בעיקר בירושלים שבארץ ישראל, ובלונדון בבריטניה. היום רוב ברור מתוך כעשרים אלף המשהדים חיים בארץ ישראל. הריכוז השני בגודלו והמרכז הקהילתי עברו לנוי יורק אחרי שהיגרו כאיש אחד מטהראן אחרי 1979. בנוסף, קיימות קהילות קטנות מאוד באירופה: בלונדון, במילאנו ובהמבורג. הפזורה המשהדית כולה עדיין מתפקדת כקבוצה מובחנת וחלק לא קטן מחבריה עדיין מתחתנים בתוכה.

תולדות הקהילה בהקשר היהודי

תולדות אנוסי משהד, נשמעים כמו סיפור שלא ייאמן, נוכח המיתוס של החיים הנוחים של היהודים בארצות האסלאם ובמיוחד נוכח הזיכרון של הצהרת כורש, או סיפור מרדכי ואסתר. ואכן, למרות ההשפעה שיש לקיומם של יהודי משהד באיראן ובמרחב התרבות האיראני, יש לתולדות אנוסי משהד ייחודיות מעבר למסגרת תולדות יהודי איראן.

היהודים במרחב הגיאוגרפי דובר הפרסית מהווים אחת הקהילות העתיקות בעולם, שראשית קיומם באזור עם גלות בית ראשון. אך חיי היהודים באיראן ידעו תקופות ארוכות יותר של צללים מאשר של אורות. הדברים נכונים במיוחד לתקופה מאז נהפכה איראן לארץ שיעית. הרדיפות שידעה הקהילה היו קשים וכמעט בלתי פוסקים. במאות השש-עשרה והשבע-עשרה יהודי איראן ידעו אניסויות חוזרות ונשנות, אם כי, תוך מספר מועט של שנים הורשו לחזור ליהדותם. גם במאה התשע עשרה ידעו קהילות יהודיות באיראן אניסויות שמהן יכלו לחזור ליהדותם.

במקרה של משהד, הלחץ המתמשך לשמור על חיצוניות מוסלמית נשאר כל זמן הישארותם בה. וכך, האניסות המתמשכת וקירבתם לאפגניסטן יצרו ליהודי משהד ייחודיות וקווי אופי החורגים מתולדות יתר יהודי איראן. כך למשל, הקרבה התרבותית והזיקה הארגונית בין יוצאי בוכארה, אפגניסטן ואיראן בולטת יותר עבור יהודי משהד. אמנם באפגניסטן ובוכארה היהודים נמצאים תחת שליטה מדינית שונה, ואף תחת שלטון דתי שונה. בעוד יהודי איראן נמצאים תחת השליטה של השיעים, היתר נמצאים בסביבה סונית. אולם ליהודי משהד יש קרבה משפחתית לרבים מיהודי אפגניסטן שמקורה ביציאת חלק חשוב מיהודי משהד מעירם, אחרי האניסות להראת שבאפגניסטן.

בנוסף לכך, כאשר במאה התשע עשרה סבלה הקהילה היהודית באיראן גם ממכות של רעב, מחלות ואסונות טבע שצמצמו את מספר היהודים, יהודי משהד ידעו רווחה יחסית וקהילתם גדלה. מצד שני, תולדות היהודים באיראן השתנו מאוד במאה העשרים. הם ידעו שגשוג, רווחה והשתלבות עמוקה בחברה האיראנית. לעומת זאת, יהודי משהד נותרו באניסותם, גם אם לא במחתרת גמורה כל עוד חיו במשהד. רק אחרי שהקהילה עברה לטהראן, לאחר הפוגרום של 1946, התערו אף הם באיראן וזכו לפריחה חסרת תקדים.

כתובה, פרס, משהד, תרל"ג 1873

תולדות הקהילה בהקשר של היסטוריה איראנית

למסגרת הדתית השיעית באיראן יש השפעה מכרעת על תולדות יהודי משהד. הדת השיעית הפכה לדת המדינה עם כיבוש השלטון באיראן על ידי השושלת הצפונית (1501-1725). תחתיה היחס ליהודים היה כאל טמאים והיה שונה עקרונית מאשר במרחב הסוני בו העיקרון הקובע את היחס ליהודים כמו גם לנוצרים היה היותם "ד'ימים", בני חסות. העיר משהד, מקום קבורתו של האמאם השמיני, אמאם רזא, נחשבת אחת הערים הקדושות ביותר לשיעה והקדושה ביותר באיראן. השפעת אנשי הדת שבתוכה הייתה לעתים חשובה מזו של השאה. תולדות יהודי משהד הושפעו עמוקות משינויים בתולדות איראן החל מרגע היווצרות הקהילה ועד ליציאתם ממשהד ואחר-כך מאיראן. היא נוצרה בתקופת שלטונו של נאדר שאה (-736 1747), שניסה ליצור שלטון חדש וגם דת חדשה באיראן. המשפחות היהודיות הראשונות הגיעו למשהד במסגרת ניסיונו ליצור לעצמו בירה חדשה ובית לשמור בו את אוצרות כיבושיו. ע"פ הזיכרון הקהילתי הם הובאו למשהד כדי לשמור על אוצרות המלך, נוכח מהימנותם המסחרית הידועה.

מותו של נאדר שאה, והחלל הפוליטי שנוצר כחלק ממאבק השליטה בין יורשיו בצפון איראן, עד להתבססותה של השושלת הקג'ארית (1795-1925), אפשר ליהודים להתבסס בפרבר של משהד. לא היה זה אות לסובלנות של העיר, להיפך. פרבר זה היה שייך קודם לכן למיעוט דתי אחר, הזרתושים, שגורשו מהעיר לפני שהגיעו אליה המשהדים במצוותו של השאה. לכן, לאחר האניסות, למרות שהורשו היהודים לחזור לדתם על ידי השאה, לא יכלו לעשות זאת תחת הלחץ המקומי.

האניסות עצמה נגרמה מיד אחרי תבוסתו של צבא איראן וחנייתו, בסביבות העיר: ללא מזון, וללא משכורת ערב חג העשורא'. חג זה נחוג לזכר חוסיין בן עלי (626-680), שנחשב לאמאם הראשון של השיעה ונרצח בעקבות התבוסה במאבק הירושה של מוחמד בקרב כרבלא. החג נחוג באמצעות טקסים המשחזרים את מאורעות כרבלא ומציינים את סבלם של חוסיין ואנשיו. הקושי שלאחר הנסיגה מאפגניסטן וההתלהבות הדתית יחד היוו מניע חשוב לפרוץ המהומות שהובילו לאניסות.

לחצים פנימיים באיראן בסוף המאה התשע עשרה ובראשית המאה העשרים ליצירת חוקה ומועצה מחוקקת היו רקע לניסיונות חוזרים של פגיעה בקהילה. גם הפוגרום האחרון בשנת 1946 קשור להפסקת הכיבוש של צפון איראן ויציאת הכוחות הזרים מאזור משהד. יציאתם הסופית מעירם ומארצם אל ארצות הברית נגרמה על-ידי עליית משטר חומייני בשנת 1979 והמהפכה דתית שחולל באיראן.

תולדות הקהילה בהקשר הרחב של היסטוריה כללית

פרשת האניסות התרחשה בתקופה שהקולוניאליזם המערבי הקרין על מצב היהודים בכל ארצות האסלאם. בעשור שבין 1830 ל-1840 שבהם התרחשו במקביל כיבוש אלג'יר, מתן הזכויות ליהודים באימפריה העות'מנית ולעלילת דמשק התרחשה גם האניסות במשהד. יתר על כן, משהד מצויה במרכז התחרות שבין הקולוניאליזם הבריטי - שהתבסס על הגנה על

הודו ובין הקולוניאליזם הרוסי שהתרחב והלך לתוך מרכז אסיה. בדרך כלל, נוהל המאבק דרך בעלי ברית מקומיים, כך מאבק הגבולות בין איראן ואפגניסטן השכנות היה למעשה כסות למאבק מעצמות, ולחלק מההתפשטות הקולוניאלית.

תולדות הקהילה שזורים בנפתולי המאבקים הקולוניאליים הללו. האניסות באה לאחר נסיגת הצבא האיראני במלחמה מול הצבא האפגאני – שנתמך ע"י הבריטים. יהודי משהד כחלק מפעילותם המסחרית מצאו את עצמם עוזרים לצד הבריטי, במסירת ידיעות, באירוח סוכנים-קצינים ובמימוןם. האיראנים וכן הרוסים ידעו על הקשרים הללו ולא גילו הבנה או חיבה יתירה כלפיהם. לקראת סוף המאה ה-19 יהודי משהד יצרו מושבה בעיר מרוו שבתורכסתאן. האזור היה בשליטת שבטים סונים שעם כל פראותם והסכנות שגרמו לנוסעים נדמו למשהדים כפחות מסוכנים מהעיר השיעית שממנה באו. אבל אחרי הכיבוש של תורכסתאן, הרוסים לחצו על יהודי משהד ועל כל יתר היהודים לעזוב. הקשר של המשהדים לבריטים, לא פחות מאשר אנטישמיות רוסית היו סיבה לכך. הפוגרום האחרון על יהודי משהד גם הוא פרץ על רקע עזיבת כוחות כיבוש רוסיים את העיר.

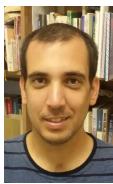
אולם, הבנת תולדות הקהילה והיווצרותה לא יהיו שלמים בלי עיון בתולדות קהילות אנוסות אחרות, כולל קהילות לא-יהודיות כמו הפרוטסטנטים בצרפת הקאתולית של המאה השבע-עשרה והשמונה-עשרה. כל המקרים הללו מלמדים על אופן התהוותה של זהות קהילתית ולכידות שמחזיקה מעמד גם אחרי האניסות. המחקר שלי הראה שגם קהילות אנוסיות לא יהודיות, שחיו חיי מחתרת של דת סודית, יצרו מכניזמים חברתיים דומים לאלו שנוצרו אצל המשהדים. כך, מערכת הנישואים הפנימיים יצרה התלכדות של דת ודם, שכן קשרי המשפחה נתפסו כחלק משמירת הדת והנאמנות הדתית הפכה לחלק משימור המשפחה. יתר על כן, הלחץ לחיות חיי דת שנאנסו לעבור אליה בספירה הציבורית, הגדילה את חשיבות הספירה הפרטית שבה גדלה חשיבות הנשים לעתים עד כדי מנהיגות ביתית. זיכרון האניסות הפך למעין סיסמת כניסה, וחיי המחתרת הפכו למעין אחוות לוחמים שהשתמרו בסיפורי המשפחה והפכו לאבן יסוד בזהות קהילתית.

לוח ההקדש לאנוסי משהד בשכונת הבוכרים בירושלים

סיכום

כל רובד שפורט כאן הוסיף נופך חדש והבנה לתולדות הקהילה המשהדית. סיפורה וכתביה מביאים את קולה הבלתי אמצעי מעבר לזמן, והוא הגורם הראשי לתחושת הזדהות עמוקה. הקונטקסט של תולדות יהדות איראן מציג את המערך התרבותי והדתי שהשפיע על תרבותם של המשהדים, אבל גם מסביר את ייחודם נוכח הקנאות הדתית שאתה התמודדו. אולם עומקה של ההתפרצות ואורך התמשכותה, כמו גם אורך עמידתם של יהודי משהד קשורים למאבקים הקולוניאליים שיצרו מתחים, אך גם סיפקו מפלט. לבסוף, ידיעותינו על מארג הנישואין הפנימיים וזיכרון האניסות של קהילות אחרות מעניקות את ההסבר לזהות הקהילתית הייחודית שמחזיקה מעמד כמעט שמונים שנה אחרי שהיהודים עזבו את משהד.

כלי בקליק: Padlet - לוח שעם שיתופי מקוון
 אוריאל אסולין, מדריך ארצי לתקשוב - היסטוריה חמ"ד

לוח שיתופי הוא סביבה אינטרנטית המשמשת כמעין לוח שעם (לוח פתקים) שיש לו כתובת אתר משלו, עליו יכול המשתמש להדביק פתקים מסוגים שונים. אתר [Padlet](#) מאפשר יצירת קיר שיתופי מקוון, חנימי, פשוט ונוח לשימוש מורים ותלמידים בכל זמן ובכל מקום. המורה יכול ליצור מגוון משימות לתלמידים, תוך הצגת תהליך העבודה, תוך צירוף של קבצים שונים החל מקבצי תמלילן וכלה בסרטונים או בצילום עצמי בווידאו. הקיר המקוון הוא כלי עזר לתלמידים ולמורים לשאלות, להבעת עמדה בנושא המוצג, לקבלת תשובות ומשוב לדבריהם, והכל מוצג על קיר שיתופי אחד בו תלמידי הכיתה בלבד יכולים לעבוד. אחד היתרונות הבולטים של Padlet הוא שתלמידים לא נדרשים לשם משתמש או סיסמה על מנת ליצור בקיר השיתופי.

לצפייה בסרטון הדרכה לחץ [כאן](#)
 למדריך כתוב לחץ [כאן](#)

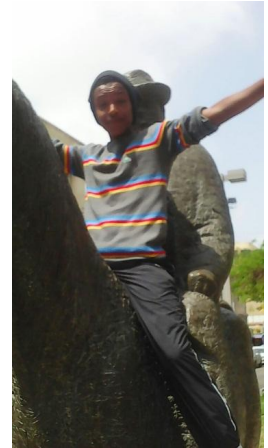

סיוור לימודי כהערכה חלופית

קורין לוי, רכזת היסטוריה ואזרחות, אמי"ת ב' אשדוד

במסגרת הרפורמה בהוראת ההיסטוריה החלטנו לבצע את המשימה בכיתות י' בדרך של הערכה חלופית ולא בדרך של מבחן, הואיל וההערכה החלופית מתבססת על ההנחה כי בחברה מרובת תרבויות ובכיתה מרובת אינטליגנציות וסגנונות חשיבה, ישנה שונות רבה בין התלמידים ולכן לא ניתן להעריך שכבה שלמה ואף לא כיתה שלמה באותו אמצעי הערכה. האחידות המתקיימת במבחן אינה מהווה משוב אמיתי להבנה ויכולת של כלל התלמידים. בנוסף לכך, ההערכה החלופית משולבת כחלק בתהליך ההוראה. ההערכה אינה מתרחשת בסוף תהליך הלמידה אלא במהלכו. המבחן המסכם את היחידה אינו מאפשר הערכה כוללת של התלמידים, אלא הערכה נקודתית. בהערכה חלופית מדובר בתהליך המבוסס על

תחנות שחלקן יכולות להיות אפילו משמעותיות יותר מהתוצר שהתלמיד יגיע אליו בסוף. כמו-כן, הערכה חלופית מודדת יכולות אקדמיות וקוגניטיביות – אך לא רק אותן. באמצעות הערכה חלופית ניתן להעריך גם היבטים רגשיים, חברתיים ובין-אישיים של כל תלמיד. בשונה ממבחן, הבודק בנקודת זמן ספציפית רק יכולות אקדמיות קוגניטיביות ולא תמיד בהצלחה, בהערכה חלופית הנעשית כתהליך, אפשר למדוד ולהעריך היבטים רבים נוספים כגון, סוציאליזציה של התלמיד בעבודת צוות, חשיבה, יצירתיות ועוד. ההערכה החלופית יוצרת מעורבות של התלמידים שנשמרת לאורך כל תהליך הלמידה. יש כאן יכולות של מטה-קוגניציה שניתן לפתח עם התלמידים בהתבוננות על תהליך החשיבה שלהם ומתן רפלקציה. יש כאן למידה של כלי המשוב והרפלקציה וזהו עולם אחר לעומת המבחן.

ההערכה החלופית נדרשת להתמקד, ע"פ הוראות הפיקוח, ביחידה העוסקת במשברי המודרנה, ובתוכה משולב נושא מלחמת העולם הראשונה. בחינת הפרק בספר הלימוד העוסק בנושא הביאה את הצוות להכרה שישנו חלק חסר – מלה"ע הראשונה בא"י, עליו החלטנו להתמקד בעצה אחת עם המדריכה להיסטוריה. התמקדות זו תסייע לתלמידים ללמוד ולהכיר את ההיסטוריה של היישוב היהודי בא"י באותה תקופת מעבר מהשלטון העות'מני למנדט הבריטי.

בחרנו לבצע הערכה חלופית בסיוור לימודי שיאפשר ביטוי מלא של היתרונות שיש בהערכה חלופית שהוצגו לעיל. אולם הואיל וסיוור כזה לא היה ברשימת החלופות שהוצעה ע"י הפיקוח, נדרשנו לבקש אישור מיוחד שניתן לביצוע ההערכה בדרך זו. לשמחתנו, ראינו שהשנה אופציה זו כבר נכללת במאגר המוצע למורים.

הצוות החליט שכל כיתה תבחר לעצמה מתוך שלל הנושאים הקשורים לא"י במלה"ע הראשונה, את האזור/ נושא בו היא תתמקד. בין הנושאים שנבחרו: ניל"י, ת"א – הוועד להקלת המשבר, הגירוש, כיבוש א"י ע"י חיילותיו של הגנרל אלנבי ומסע האנז"ק.

כל כיתה חולקה לקבוצות למידה שבנו תחנות במהלך הסיוור שלהם. בכל תחנה ניתן הסבר על המקום ע"י קבוצה אחת, וקבוצה אחרת קיימה

הפעלה נוספת שיכולה להיות יצירה אומנותית כלשהי (שיר, ציור, סיפור מהתקופה שילמדו וידונו בהם במקום) או משחק חשיבה (חידון, תפזורת, תשבץ וכו'). כל סיור כלל בין 5-8 תחנות בהם יבקרו התלמידים.

כל קבוצה נתנה מטלה לשאר תלמידי הכיתה, וכל קבוצה כתבה עבודה המתארת את הנושא אותו חקרו, התוצר, המטלה שיתנו ורפלקציה על התהליך, כולל הפנייה לביבליוגרפיה. לאחר שהכיתות סיימו לבנות את הסיורים, צוות ההוראה ונציגי התלמידים בחרו את הסיור שיתבצע. התלמידים הנבחרים בכל כיתה הכינו פרזנטציה של הסיור

שלהם ולבסוף השכבה, בעצה אחת עם צוות ההוראה החליטו לבחור את הסיור לת"א - יפו. המורות הצטרפו כהכנה לסיור המרתק שהודרך ע"י אבי דסקל, וכך ניתנה לנו ההזדמנות להשוות ולמצוא בדיוק את המקומות בהם נבצע את הפעילויות שלנו. במאמר מוסגר אציין שסיור מקדים של הצוות באתרים המוצעים הוא חובה.

הסיור החל בביה"ס, כאשר תלמידים שהכינו מצגות כלליות על מלה"ע הראשונה הציגו אותן בליווי דף משימות לחבריהם. בהמשך בזמן הנסיעה לת"א, צוותים אחרים הסבירו על מהלך המלחמה בא"י וקיימו הפעלה תוך כדי נסיעה. שני הנושאים הללו היו משותפים לכל הכיתות. בקומת המוזיאון של מגדל שלום, שם הייתה התחנה הראשונה של הסיור בת"א, תלמידי הכיתה שזה היה הנושא שלה הדריכו את בני כיתתם בתחנות ומול המוצגים הקשורים לתקופה של שלהי השלטון העות'מאני וראשית השלטון הבריטי (1910-1920) ובתוך כך מלה"ע הראשונה. את הכיתות האחרות הדריך הצוות. בהמשך צעדנו לעבר שד' רוטשילד שם שוב ניתנו הסברים על בית נחום גוטמן תוך הקראה מספריו ועל מאיר דיזנגוף לצד פסלו הניצב במרכז השדרה.

כאן, כל כיתה מצאה לעצמה פינה בשדרה ושם תלמידי הכיתה בצעו את ההפעלות השונות שהכינו בנושא הכיתתי. חידונים, משחקי חשיבה, משחקי סימולציה ועוד. כפי שרואים בתמונות.

הואיל ומוזיאון ההגנה נמצא אף הוא במרכז השדרה, מצאנו לנכון להוסיף סיור מודרך בו לחתימת התקופה, שהרי הארגון הוקם כחלק מלקחי מלה"ע הראשונה. סיימנו את הסיור בתפילת מנחה בביה"כ הגדול ברח' אלנבי הסמוך, תוך שקודם לכן תלמידים שחזרו את נאומו המפורסם של דיזנגוף במקום. ולסיום סיומת אי אפשר היה בלי לשיר את שירו העכשווי של פאר טסי "דרך השלום" שאיתו צעדנו לעבר האוטובוסים שהחזירו אותנו בשלום לאשדוד.

לאחר הצלחת הסיור עם שכבת י' החלטנו לאמץ את השיטה, ואף קיימנו סיור לימודי בהדרכת ובהנחיית התלמידים של כיתות ז' בעקבות המדינה החשמונאית לקברות המכבים ופארק קנדה, שהתנהל פחות או יותר באותה המתכונת.

**הערכה חלופית - סיור בבאר שבע העתיקה
אלכס לבון- מחנך להיסטוריה, ישיבת בני"ע באר שבע**

"...כשאני נוסע היום בקו 31 ועובר בעיר העתיקה, אני מסתכל בעיניים אחרות על הבניינים והאתרים, הכול עכשיו נראה לי אחרת..."

"... נולדתי בב"ש ואני חי בה את כל חיי, ולא היה לי מושג איזה אירועים היסטוריים קרו בעיר שלי..."

"...החלק המעניין ביותר בכל התהליך היה העברת הסיור, בגלל שממש השפענו על התלמידים וגרמנו להם לזכור את המקום. סיבה נוספת היא: בעקבות העברת הסיור הבנו בעצמנו יותר טוב את משמעות האתר בפרט והעיר בכלל, שהרי מי שמלמד מבין את החומר הכי טוב, כמובן..."

אלה היו חלק מהתגובות של תלמידיי בכיתה י', במשוב שהם כתבו, אחרי שסיימו את הדרכת הסיור והגשת העבודות במסגרת ההערכה החלופית.

בשלב זה כבר נשמתי לרווחה והבנתי שמדובר בסיפור הצלחה מבחינתם. אם כי אודה ולא אבוש שבתחילה חשבתי ש"התיק" הזה שנפל עלינו הוא כבד מנשוא ולא ממש רלוונטי לתלמידינו. חשבתי כבר לנצל את ההזדמנות שניתנה לנו לעוד שנה, ולבחון אותם בשיטה הישנה, אולם, ייאמר כאן לשבחה של המדריכה המסורה שלנו שלא ויתרה ולחצה עלינו לקיים הערכה חלופית.

כאן עלה הרעיון לחבר את המיקום (באר שבע) עם הנושא (מלחמת העולם הראשונה) ולתת לתלמידים לחוות את הנושא דרך הכנת והדרכת סיור באחד האתרים העות'מניים/בריטים, בהקשר למלחמת העולם.

תהליך העבודה התנהל במס' שלבים: בשלב הראשון, הקבוצה התחלקה לזוגות, כאשר כל זוג בחר לו את אחד האתרים העות'מניים או הבריטיים הפזורים ברחבי באר שבע. בהמשך, הם נדרשו לחפש חומר על האתר הספציפי שלהם ועל מלחמת העולם הראשונה. הדגש היה על הקשר בין המלחמה לבין האתר הנבחר.

בשלב השני נדרשו התלמידים לבצע סיור מוקדם באתר 'שלהם', להכירו מקרוב ולגבש את ההדרכה המתוכננת שלהם. בהמשך, היה עליהם להגיש לי תקציר כללי על האתר, הקשרו למלחמה ומעט על ההיסטוריה שלו.

השלב השלישי כלל את היציאה לסיור. היציאה הייתה במסגרת כלל כיתתית. כל הקבוצה סיירה יחד, ובכל אתר הדריכו התלמידים שהכינו את האתר הספציפי. במהלך ההדרכה היה על התלמידים לשלב את ההסבר על האתר 'שלהם' עם הסבר כללי על התקופה, ובדגש על תקופת

מלחמת העולם הראשונה. ההדרכה התנהלה במגוון מתודות. חלק הדריכו בצורה פרונטלית - מילולית, רגילה. חלק מהזוגות הכינו הצגה המסבירה ומתארת אירוע שהתרחש שם. חלק מהזוגות הכינו חידון, וכו'.

על מנת שהתלמידים המקשיבים לא יאבדו עניין, קבעתי כי חלק מההערכה יתבצע ע"י התלמידים עצמם. לצורך כך חילקתי לתלמידים דף הערכה ומשוב, בו הם נדרשו לתת ציון לחבריהם המדריכים. הדף כלל מס' פרמטרים (ידע, קשר לנושא, צורת העברת החומר וכו') כך יצאתי מצב בו התלמידים יהיו חייבים להיות קשובים לחבריהם ולתת להם ציון על ההדרכה שלהם. כמו כן רציתי לשתף ע"י כך, את התלמידים בתהליך ההערכה. (יש לציין כי הסיור התבצע ביום די חם, ויחסית, ההקשבה והרצינות היו די טובים...)

בשלב הרביעי נדרשו התלמידים להגיש עבודה בכתב. העבודה אמורה הייתה לכלול את החומר אותו הם העבירו בסיור, בתוספת חומרים נוספים עליהם הם ויתרו בסיור. החלק החשוב ביותר, מבחינתי, היה המשוב על תהליך העבודה. הם נדרשו לכתוב על הרגשתם בתהליך העבודה כולו. תהליך איסוף החומר, הכנת הסיור וכמובן העברתו. אני חייב לציין כי כאן היו התגובות מעורבות. חלק הדגישו את החשש לעמוד בפני הכיתה ולהעביר חומר על נושא קצת לא ידוע ורחוק. מאידך ככל שהם 'נכנסו' עמוק יותר ויותר לעניין, החלה

התלהבותם להתעורר והם החלו לחפש 'גימיקים' מקוריים ע"מ לעניין את הכיתה באתר שלהם. לסיכום, אין ספק כי ההתנסות הייתה מרתקת, הן עבורי כמחנך והן עבורם כתלמידים. בשיחת הסיכום איתם הם ציינו כי הרגישו שהלמידה הפעם הייתה יותר מעניינת ושונה ממה שהכירו בעבר. כמו כן רובם ציינו שברור להם שהחומר הזה יישאר חקוק בראשם הרבה יותר מאשר החומר הנלמד בכיתה בצורה פרונטלית רגילה. הערה נוספת (שולית אולי מבחינת הפרויקט, אך חשובה לי כמחנך...) שעלתה מהרבה תלמידים הייתה, שרק כעת הם שמו לב לחשיבות הרבה שיש לאתרים רבים המצויים בעירם. אתרים שהם חלפו על פניהם עשרות ומאות פעמים ולא שמו לב אליהם. כעת הם חשים גאווה על העובדה שהם מתגוררים בעיר שהיא בעלת משמעות היסטורית חשובה. (גם זה לא מעט היום, בעידן המאבק של הפריפריה על מקומה והשפעתה על התרבות והחברה בישראל...)

הוראת היסטוריה בכיתות תקשורת

מיכל בן סימון, מורה להיסטוריה בישיבת אמי"ת כפר גנים ומדריכה להיסטוריה במחוז תל-אביב

"ידוע לכל שהנאצים חיסלו קודם את האנשים בעלי המוגבלויות וחסרי היכולת ואני נער מוגבל עומד כאן בגאון, על אדמת פולין, ביחד עם משלחת תלמידים מישראל. רוצה אני לומר לכם גרמנים ארורים שמזימתכם לא הצליחה, אומנם יותר משישה מיליון יהודים נספו בשואה, אך לא הצלחתם ובע"ה לא תצליחו להשמידנו כלל, לא מבחינה גשמית ולא מבחינה רוחנית ואנו ההוכחה הניצחת".

אלו היו מילותיו של בוגר כיתת התקשורת בישיבת 'אמי"ת כפר גנים' בפ"ת אשר השתתף במסע פולין. תלמיד זה, כמו חבריו לכיתה, נמצא על הרצף האוטיסטי.

אוטיזם מוגדר כלקות נוירולוגית מורכבת, המשפיעה על הלוקים בה בתחומים הקשורים לאינטראקציה חברתית ותקשורת.

לקות בתקשורת חברתית ואינטראקציה חברתית - מתבטא בחוסר יזימה, כשלים בכישורי שיח הדדי, הפרעות קשר עין, קשיים בויסות התנהגות וויסות רגשי והעדר עניין. כמו כן, התנהגות התלמידים יכולה להיות מאופיינת בדפוסי התנהגות מצומצמים וחזרתיים, דברים המתבטאים בקשיים במעברים, דפוסי חשיבה נוקשים, קשיי הסתגלות לשינויים, רגישות סנסורית (תחושתית) של הסביבה. הסימפטומים של לקות זו יכולים להתגלות בדרגות שונות של חומרה ובצירופים שונים. ילדים בעלי אוטיזם יכולים להיות שונים מאוד אחד מהשני ונבדלים ביכולות ובהתנהגות.

ישיבת כפר גנים רואה חשיבות רבה בשילוב אוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים, ומתן הזדמנות שווה לכולם במסגרת משותפת. בישיבה קיים בית ספר לחינוך מיוחד ובנוסף חמש כיתות תקשורת ברמות תפקוד שונות לצד כיתות רגילות מגיל חטיבה ועד לתיכון. בכל כיתה יש שתי מורות ושתי סייעות וצוות פרא-רפואי.

בלמידה יש דגש על הקניית כישורים שונים לצד לימודים אקדמיים, כישורי חיים, כישורים חברתיים, כישורי שיח ועוד.

בכיתות הגבוהות הלמידה הינה מכוונת בגרות ברמה של הכיתות הרגילות.

אני מלמדת בישיבה כמורה להיסטוריה מזה 15 שנים, ובכיתות התקשורת זו שנה חמישית. הלמידה מתנהלת בחלקה בכיתות תקשורת עצמאיות ובחלקה משולבים התלמידים בכיתות רגילות.

תהליך השילוב תורם הן לתלמידי כיתת התקשורת שמקבלים העצמה מעצם היותם תלמידים מן המניין בכיתות רגילות, והן לתלמידים בכיתות הרגילות שמקבלים הזדמנות להיות שותפים בתהליך חברתי שתורם למעורבות החברתית שלהם ולתרומה לקהילה שנעשה באופן יומי, בשיעור ומחוצה לו. התלמידים המשלבים מתפתחים ביכולות ההכלה שלהם, וקבלת האחר עוברת אצלם מהמישור שבו מדברים על כך בשיעורי חינוך למימוש הלכה למעשה. התלמידים

המשולבים תורמים מאוד לחוויית הלמידה בכיתה ומפתיעים ביכולתם הקוגניטיבית הגבוהה, דבר המגדיל את ההערכה של יתר התלמידים כלפיהם.

כשהתחלתי את עבודתי בכיתת התקשורת, ניגשתי למשימה בחשש מסוים, אך ראיתי זאת כאתגר ושליחות. ידעתי שהדבר יתבע ממני מסירות והשקעת זמן נוספת והייתי מוכנה לכך. הופתעתי מהכישרון והיכולת של התלמידים להגיע להישגים שלא נופלים מההישגים של יתר התלמידים.

הוראה בכיתת תקשורת היא זכות ומחייבת התנהלות מיוחדת ע"מ להתמודד עם מגוון של קשיים והתנהגויות לצד המחויבות לעמוד בדרישות האקדמיות. פעמים רבות נדרשת הכלה, גילוי סבלנות ואמפתיה להתנהגויות שאינן מקובלות בכיתות הרגילות. על המורה לגלות יחס אימהי חם, תוך שמירה על גבולות, והבאתם למצב בו יהיו פנויים ללמידה.

קושי נוסף, הוא הצורך בשינון חוזר של התכנים הנלמדים, דבר המצריך שימוש במגוון משחקים ואמצעים דידקטיים ע"מ להגיע ליעדים האקדמיים הנדרשים.

ההוראה בכיתות אלו גורמת לסיפוק רב, והכרת הטוב שלהם המובעת באופן ישיר ובתמימות מעניקה לי כוחות רבים להמשך.

אחת מדרכי ההוראה שלמדתי ואני מרבה להשתמש בה היא משחק. אני והתלמידים מציגים וממחיזים אירועים היסטוריים, וכך הלימוד מתבצע בדרך חווייתית שמאפשרת הפנמה וזכירה של החומר בצורה יעילה יותר.

דרך נוספת ויעילה בה אני משתמשת היא עריכת דיונים והבעת עמדה של התלמידים באופן פתוח, לעיתים בליווי מצגת. התלמידים מתייצבים מול חבריהם לכיתה ומציגים את עמדותיהם השונות, תוך שימת דגש על אופן ההצגה - תנועות גוף נכונות, אינטונציה - הדבר מחזק את ביטחונם העצמי גם מעבר לנושא ההיסטורי הנלמד.

השנה במסגרת ההערכה החלופית צפו התלמידים בסרט הנחשול, ניתחו אותו והכינו מיצגים מיוחדים פרי רעיונותיהם ודמיונם. משימה זו בוצעה בשילוב המורה לאומנות.

גולת הכותרת של הלימודים הייתה כמובן המסע לפולין, שבו לראשונה השתתפו תלמידי כיתת התקשורת. המסע נחל הצלחה עצומה, [והוביל לסרט "מסע אחר" שזכה בפרס משרד החינוך](#) ובפרס נוסף.

לסיכום, ללמד בכיתת תקשורת שבה התלמידים מאופיינים בשונות גבוהה, צורות חשיבה מגוונות, אופן התנהגות ויכולת הבנה ייחודיים לכל אחד, מהווה אתגר עצום. אך הקשר האישי שנוצר עם התלמידים שמתקשרים ומתייעצים איתי בנושאים רבים גם מעבר לשעות הלימודים, וההישגים הלימודיים הגבוהים שלהם, ממלאים אותי תחושת סיפוק רבה.

מיצגים מתוך הערכה חלופית של תלמידי כיתת התקשורת על הסרט "הנחשול"

גלגולה של תשובה

חנה עמור, רכזת אזרחות ומורה להיסטוריה בפלך, קריית עקרון

בחרתי לשתף אתכם בתהליך הלמידה וההבחנות על יחידת קרקוב (הנלמדת במסגרת לימודי המגמה להיסטוריה) כפי שחווינו בשנת תשע"ה, מתוך תחושה שהתבהרה לי ולפיה לא רק למידה יכולה להיות משמעותית אלא אף בחינה יכולה להיות יותר מאירוע הערכה אלא חוויה מכוננת עבור תלמידנו. נוסף על כך, חווית הלימוד מאשתקד חזקה אצלי את התחושה כי כל זמן שחיים בינינו אנשים מתוך דפי ההיסטוריה יש לנו כמורים את הזכות ואולי את החובה להפגיש בינם ובין התלמידים כדי להעמיק את החיבור האישי של תלמידנו למצוות זיכרון העבר.

"מבין חומות הכלא, שממנו בוודאי לא נצא בעודנו בחיים, הננו שולחים לכם ברכה זו, ברכתם האחרונה של לוחמים צעירים. בנופלינו למען המטרה הנעלה והקדושה לנו. משאלת ליבנו היא - כי יישמר זכרנו בעתיד. מי ייתן והזיכרונות המועטים הללו, הרשומים על גבי הדפים הפזורים, יעלו לפניכם תמונה נאמנה של המרד האחרון והעז ביותר בחיינו."

קטע מחומת גטו קרקוב שעוצבה בצורת לוחות הברית, לפי רעיונה של רעייתו של האנס פרנק

שורות אלו נכתבו בפתח יומנה של טובה גוסטה דרנגר או בשמה המחתרתי יוסטינה, יומן אותו כתבה בעודה יושבת בכלא נשים בקרקוב. יוסטינה נתפסה במבצע "ציגנריה", פעולה צבאית כנגד הנאצים בקרקוב שנערכה בשלהי שנת 1942 על ידי המחטרות היהודיות בקרקוב: "החלוץ הלוחם ו"איסקרא".

צוואה רוחנית זו לשימור זכרם של הלוחמים בקרקוב מלווה, בודאי, מורים רבים המלמדים את יחידת הלימוד העוסקת בקרקוב. שורות אלו היו נר לרגלי בנות המגמה בשנת תשע"ה. מתוך שיתוף פעולה עם לילי הבר העומדת בראש ארגון יוצאי קרקוב בישראל נחשפנו לנאום שנשא יהודה פולדק וסרמן, השורד האחרון מארגון "החלוץ הלוחם" במלאות 65 שנים למבצע ציגנריה, ובו כאב את העדר זכרם של אנשי החלוץ הלוחם. את נאומו סיים באמירה: "הזוכרים אותם כאן, בארץ ישראל? ארץ שחלמו עליה ולמענה מסרו את חייהם למען שלוש השורות בהיסטוריה... קשה להאמין כי יזכרו אותם. אותם צעירים יפי תואר שהקריבו את חייהם הקצרים למען אותה ארץ רחוקה אך כל כך אהובה עליהם. המחשבה קשה לי מאוד. לא מילאתי

את שליחותי, שלעד זכרם ישמר כאן. אך כל עוד אני חי – הם חיים יחד איתי". כאבו האישי של פולדק בשל תחושת ההחמצה יחד עם הכרות עם דמותו בזמן השואה ליוו את חווית הלימוד של הבנות.

לקראת כתיבת מבחן המתכונת התמודדתי עם אתגר בדמות חיבור שאלות עמדה שנוספו לראשונה בשנת תשע"ה לבגרות בהיסטוריה מורחב. מכוון שלא היו דוגמאות לשאלות מן העבר, התלבטתי עם המדריכה בדבר האפשרות לכתוב עמדה ביחס לפרק מתקופת השואה. ראיתי קושי בכך משום ששאלת עמדה עשויה לגרור שיפוטיות שאין מקומה, לטעמי, ביחס לתקופת השואה. הפתרון שמצאתי היה בשאלה: "האם, לדעתך, ניתן לומר שמבצע ציגנריה הצליח מבחינת לוחמי החלוץ הלוחם? בססי עמדתך."

בעת בדיקת תשובות המבחן (והיו שענו שלא והיו שענו שכן ואלו ואלו ביססו על עובדות היסטוריות רלוונטיות) פגשתי תשובה שנראה היה לי כי ראוי יהיה לשתף בה את פולדק וסרמן. התלמידה נענתה בשמחה להצעה שלי וכך, בעזרת ליילי הבר איתרנו את כתובתו של פולדק והתלמידה שלחה לו מכתב הסבר ואת דף המתכונת ובו תשובתה לשאלה הנ"ל. להלן מכתבה:

לכבוד: פולדק מיאון

שלום רב,

במסגרת שיצורי היסטוריה מואכר בבית הספר התיכון בו אני לומדת, למדנו על פצולות המחנת היהודית באטו קרקוב, על המרד, ובמיוחד התמקדנו במבצע צ'טנריה. במבחן האחרון נשאלה שאלה האם לדצתי המרד הצליח והשיג את מטרתו, דבר זה התקשר לנאום שלך לכבוד 65 שנה למבצע צ'טנריה, אך אני הפצתי דעה מנוגדת לשלך. אני מאמינה שהמבצע הצליח. הליכרון של הלוחמים צדיין קייס בינינו ודבר זה לא היה לחינט. בעקבות המבחן החלטתי לשלוח לך את טענותי כפי שכתבתי אותם במבחן. אני מקווה שאולי דבר זה ישנה את השקפתך ואולי יארום לך להאמין שזכרכם אינו נשכח.

בהערכה רבה לך פולדק ובאיחולי בריאות ושיבה טובה,

הדר סרוך

כתה י"ב, בית ספר פלך קרית עקרון.

מצ"ב עיקרי התשובה אותה כתבה במתכונת:

הצובקה שאני כראע צושה מבחן על הנושא וכמוני צוד תלמידי מלמה... שהמחקר בנושא מתפתח מוכיחה שהמרכז בטל השיע יותר מלפוש שורות בהיסטוריה ויש מי שזוכר את האברה היהודית שהפלינו.

בנוסף, מבצע ציאנריה התרחש לפני מרכז טל ורשה, ובזמן שהוא קרה הציצו אנטי צוקרמן וחוקה פולמן מורשה והט ידעו על המרכז. אולי ניתן להניח שסיפור המרכז בקרקוב האביר את רצונם ונכונותם של לוחמי מרכז טל ורשה לצאת למרכז.

צוד מטרה שהושגה הייתה צרצור ביטחון המלמית. הט נפצעו באופן קשה... וללא הסכמו לפרסם שמי שמרכז היה היהודים טמ אחרי שיליו לזאת כי פחדו שצוד יהודים ימרכזו או שהפולנים יבינו שהט יכולים למרכז טמ.

לסיכום, אני מלמית שהמבצע ציאנריה היה מבצע מוצלח ומרכזי טל קרקוב נכנס להיסטוריה, הראה יכולת יהודית למרכז וצרצור את הטחונם של המלמית. מטרות אלו היו המטרות היותר צקריות של הארצון ולכן המבצע מוצלח.

תשובתו הנרגשת של פולדק לא אחרה לבא. במכתב שקבלה התלמידה הוא כתב את הדברים הבאים:

שלמות לך הדך,

אין לי מילים להודות לך על מכתבך, אותו קיבלתי אמס 9.7.2015 והנני ממהר להשיב לך. הנושא אותו את מצלה, זיכרון פולת החלוצי הלוחם בקרקוב, ובפרט הפולצה על קפה ציאנריה 22.12.42, חשו מלין כמותו וראוי שיכנס לדברי ההיסטוריה של העם היהודי. כפי שאמר מפקדנו דולק ליבסקינד במהלך "צונג שבת" האחרון שיקימנו בטל קרקוב בדירתנו ברחוב יפניסקה 13 בשלהי נובמבר 1942. כי צלינו לרשום שלוש שורות בהיסטוריה היהודית בדמנו הצעיר, כאשר כל הצת סביבנו נטבחים מיליונים ללא שום תאובה. לזאת בטרם היינו חייבים לצלור את הטל מפאת מאסרנו על ידי המשטרה היהודית שפצלה בטל וצלתה על צקבותינו.

ידענו כי הזמן פוצל לרצתנו, והייתה סכנה משמעותית שנאסר לפני שנסיק לצע פולצה ראוי לזיכרון, כלו יש בה תצולה של צעירים יהודיים נעד האויה המר והאכזר ביותר של העם היהודי.

ידענו כי נלצר צלינו למות, הצורר כמצט ולא השאיר ברירה אחרת, ושאט כק יהיה, אזי מותנו חייב להראות את חולקנו הרחוני - שכן את הרח אי אפשר להמית. מצל לכל רצינו כי חברנו בארץ ישראל ידעו כי חינוכנו ואהבתנו את הארץ ראויים להט,

לחלוצים הבונים את ארצנו, וכי לא יתביישו בנו. במותנו רצינו לומר - לא הצלחנו לבנות את הארץ בצמנו, אך ניתן לנו הרוח לשמור על רוחנו. מכתבך מוכיח כי הפצולה שלנו הצליחה, ואת אכן בכל בית ספר ילמדו על עוצ רוחם בתקופה הקשה ביותר שידע העם היהודי, אזי מותם לא היה לשווא. זה נכון - אני מאוד חרד כי שמת לא ילכך כפי שמפקדנו רצה. פניתי למספר צירות על מנת לקרוא מספר רחובות על שמת ועל שם הקבוצה - "החלוצי האוחס". עד כה הצלחנו רק בשלושה מקומות...

אני דואג ועושה כמיטת יכולתי כי שמת ישמר בהיסטוריה של צמנו, וכך מי הצוער בכך, מברק, וצוער לי להאמין כי נותרתי בחיים על מנת לברר משימה זו. רוצה להביע שוב את תודתי הצמוקה על מכתבך, אנא מסרי למורים שלך את תודתי שהכניסו את הנושא לתוכנית הלימודים, אין חשב מזה בשבילי, ואני חושב שיש לחנך את הדור הצעיר שלנו על המורשת שהותירה אחריה קבוצת החלוצי האוחס. בתודה

יהודה פולדק מימון

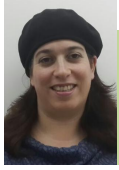
אסיים במילותיה המשמחות של התלמידה בזמן ששיתפה אותי בהתגלגלות תשובתה מהמבחן, מילים שיכולות להוות אתגר נוסף בהוראת היסטוריה:

"אל קיבלתי בחזרה דרך בית הספר מכתב מפולדק!
מש ריגש אותי ואני מודה לך מאוד על הרציון לשלוח לי את זה):

זה מבחינתי מש יישוב וסוג של אפילו סצירת מצלם של החומר, ויותר חשוב לדעתי זה הביא לי את התחושה שאנחנו מתעסקים בה עם אנשים אמיתיים ולא עם שמות אמיתיים כמו שבדרך כלל קורה בלמידה. אבל זה מדובר בהן אדם אמיתי שהיה שם, והתרגש, והחזיר לי תשובה וזה אומר המון בשבילי."

יהודה פולדק מימון - אז והיום

מערך שיעור: "ואל תיטוש תורת אמך" - בין נבדלות להשתלבות בחברה הישראלית - לאור דמותו של הרב קאפח שרית יפה, מדריכה ארצית לשילוב ערכים בהיסטוריה חמ"ד

רציונל:

"בשוב ה' את ציון - היינו כחולמים" - דורנו הוא דור הגאולה. בדור זה אנו רואים במלוא תפארתו את תהליך קיבוץ הגלויות, שבו קהילות יהודיות מרחבי העולם מתקבצות ובאות ארצה על מנהגיהן, מורשתן ומנהיגיהם. העולים החדשים נחשפים לתרבות שונה, לדעות ומנהגים שונים.

היישוב היהודי במדינה, כמו גם העולים עצמם מתלבטים רבות במתח שבין שמירה על המסורת וייחודיות הקהילה לבין השתלבות והיטמעות, אינטגרציה ויצירת דמות של 'ישראלי חדש'.

קהילת יהודי תימן מיוחדת ושונה מקהילות ישראל האחרות הן בגלל מיקומה הגיאוגרפי והן מפאת מיעוט השפעות מודרניות שחלו בה. אפשר שעקב כך דלה החברה הישראלית בהיכרות עם מנהגי קהילה זו.

למרות שעולי תימן עלו ארצה כבר בעליות הראשונות, [שדרי"ם](#) הגיעו לתימן כמו [רבי יעקב ספיר](#), קיים תיעוד של שאלות ותשובות של חכמי תימן לרבני ארץ ישראל, ידוע פועלו של [שמואל יבניאלי](#) ועוד, נראה שההתייחסות

לקהילה זו הינה התייחסות יותר פולקלוריסטית מאשר עניינית - מהותית.

בגלל בידודה היחסי של קהילת יהודי תימן משאר הקהילות היהודיות במשך שנים ארוכות, נשמרה המסורת בתימן, בעיקר זו הבלדית¹. למסורת זו יש מאפיינים ייחודיים, כגון מנהגים שונים, גרסאות שונות לכתבי יד, ניקוד מילים בעברית ובארמית ועוד.

הרב יוסף קפאח זצ"ל, מגדולי הרבנים בדורנו, שם לו למטרה לתעד ולשמר את מנהגי יהדות תימן ולהנגיש את כתביהם של גדולי ישראל בדיוק וביסודיות. עומק ידיעותיו של הרב קאפח, שליטתו בניבי השפה הערבית ולמדנותו המופלגת סייעו בידו לתרגם באופן מדויק את כתבי

[רס"ג וכתבי הרמב"ם.](#)

¹ מיסדה הוא מרי יחיא צלאח (המהרי"ץ) בן המאה ה-18. שיטתו לשמר את המסורת הקדומה בתימן, תוך כדי קליטה מבוקרת של מנהגים ומסורות שאינם עומדים בסתירה למסורת העתיקה. פסק בעיקר על פי הרמב"ם וערך סידור בשם "עץ החיים". בתוך: גברא, מ'. מנהגים מיוחדים לפסח במסורת תימן. הדף השבועי.

במערך פעילות זה נעמוד על המתח שבין החשיבות בשמירה על מסורות קדומות לבין התחדשות, שינוי ויצירת מנהגים חדשים. נטען כי רק מתוך פעולת השימור וההידור וההיכרות של מנהגי תימן זכה הרב קאפח- תלמידו של סבו הרב יחיא קפאח ותלמידו של הרב קוק- כאן בארץ ישראל להדהיר ולהנגיש את כתביהם של הרמב"ם ורס"ג לכלל ישראל.

קהל יעד: כיתות ז'-ט'

משך השיעור: 120 דקות

מטרות:

1. המשתתפים יכירו מקצת ממנהגי יהדות תימן כפי שמובאים בספר "הליכות תימן" שנכתב על ידי הרב יוסף קאפח.
2. המשתתפים יחוו חיבור אישי למסורת, למנהגים ולסיפורי עליה.
3. הצגת המתח ודיון ערכי ביחס שבין שימור המסורת ובין השתלבות והיטמעות.
4. המשתתפים ייחשפו לעמדות, להשקפות ולמסורות של אנשים שונים ושל חברות שונות תוך טיפוח סובלנות וכבוד.
5. המשתתפים ילמדו על פעילותו של הרב קאפח והשפעתה על החברה בת ימינו.

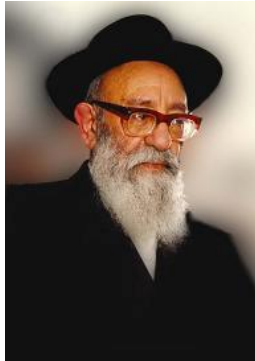
מתוך מטרות תכנית הלימודים החדשה בהיסטוריה²:

1. הערכת פעילותם והשפעתם של דמויות מרכזיות על החברה ועל תהליכים היסטוריים.
 2. טיפוח סובלנות וכבוד כלפי השקפות ומסורות של אנשים שונים וחברות שונות.
 3. טיפוח תודעת השותפות היהודית, ומתוכה פיתוח תחושת אחריות להמשך קיומו של העם היהודי.
 4. פיתוח אסטרטגיות חשיבה, כישורים ומיומנויות הדרושים ללימוד ההיסטוריה: קריאה ביקורתית, ניתוח הטקסט בהקשר שלו, שאילת שאלות ועבודה בצוות.
- מערך הפעילות המוצע להלן מתבסס על נושאי לימוד מתוך תכנית הלימודים החדשה בהיסטוריה, כגון:
1. תנועת ההשכלה היהודית - חדירת רעיונות ההשכלה (הפולמוס בין הדרדעים והעקשים)³.
 2. עלייה, קליטה והתיישבות במדינת ישראל - מדיניות כור ההיתוך⁴.

² היסטוריה, תכנית לימודים ליחידות החובה, תל, 2010, עמ' 10

³ שם, עמ' 47

⁴ שם, עמ' 81

עזרים:

נספח מס' 1 (א-ג): שלושה דפי מידע

נספח מס' 2: דף שאלות לריאיון, כמספר המשתתפים

נספח מס' 3: דף משימה קבוצתית - סיכום ריאיון, כמספר הקבוצות

מהלך השיעור**א. שלב א - במליאה: הצגת דמותו של הרב יוסף קאפח.**

הרב יוסף קאפח נולד בעיר צנעא שבתימן בשנת 1917. הוריו נפטרו בהיותו ילד קטן והוא גדל אצל סבו, [הרב יחיא קאפח](#) והושפע ממנו מאוד עד לפטירתו של הסב בהיותו בן 14.

סבו, הרב יחיא קאפח היה מגדולי רבני תימן. הוא פעל למען חזרתה של יהדות תימן לפסיקה בהתאם לשיטת הרמב"ם ולשיטת הרס"ג. היה ידוע בגישתו השכלתנית ובהתנגדותו לקבלה, וכן התפרסם בזכות ניסיונותיו למצוא כתבי יד עתיקים בגניזה התימנית.

הרב יוסף קאפח עלה ארצה בשנת 1943 ולמד בישיבת מרכז הרב. מאוחר יותר התמנה לדיינות והיה חבר במועצת הרבנות הראשית. עיקר מפעלו התורני היה תרגום וההדרה מכתבי יד של עשרות ספרים של ראשוני ספרד, ובהם אמונות ודעות לרס"ג, ספר הכוזרי לרבי יהודה הלוי, חובות הלבבות לרבנו בחיי אבן פקודה, פירוש רבי נתן אב הישיבה לששה סדרי משנה וחיבורים רבים אחרים שנכתבו בערבית יהודית.

מקום מיוחד בפעילותו תפסו כתבי הרמב"ם. הוא תרגם את אגרות הרמב"ם, מורה נבוכים, פירוש המשניות, ספר המצוות ומילות ההיגיון וערך מהדורה מבוארת של משנה תורה לרמב"ם בת 24 כרכים. הרב הציג בפני הקורא גם את הנוסח הערבי, והיה ידוע בשקידתו דייקנותו והתמדתו הרבה.

נזכיר כי קהילת יהודי תימן נהגו לפסוק על פי הרמב"ם⁵.

שלב ב' - קבוצתי: היכרות עם מנהגי יהדות תימן

אחד מעקרונותיו המרכזיים של הרב קאפח היה להנחיל וללמד את מורשת יהדות תימן ואת המאפיינים הייחודיים של יהדות זו. ספרו "הליכות תימן" פורסם בפני הקורא את מנהגי יהודי תימן בתחומים רבים, וכן מאמרים רבים מפורסמים על ההלכה הנהוגה בתימן.

⁵ עוד על הקשר בין יהדות תימן לרמב"ם ניתן לקרוא באתר האגודה לטיפוח חברה ותרבות העוסקת בשימור וטיפוח יהדות תימן: <http://www.teman.org.il>

בהקדמה לספרו "הליכות תימן" מתאר הרב קאפח תחושת בדידות שחש בה בשנים הראשונות לבואו ארצה ואת הצורך לתעד ולשמר את מנהגי העבר:

"אמת, שלכתחילה לא נועד חיבור זה אלא לשם הנאה עצמית. בעלותי לארץ הקודש בשנת תש"ג עם אשתי וילדיי, הגעתי לתל אביב, והייתה לי עיר מהוללה. זאת אשר לא הסכנתי לו, אשר שנה הוא מאוד מן העולם אשר בו גדלתי. הרגשתי בדידות ונחמתי היחידה הייתה בשבתי לתאר את חיי העבר, חשתי כאילו אני שרוי בתוכם, ואותן הדמויות והמאורעות שבסיפורי- עמדו כאילו חיים לנגד עיני רוחי."

המורה יחלק את התלמידים לשלוש קבוצות עבודה. כל קבוצה תקבל דף מידע המתאר מנהג אחד ממנהגי יהדות תימן⁶:

קישור לדף מידע ג-	קישור לדף מידע ב-	קישור לדף מידע א-
שידוכין ומוהר	ימים נוראים וראש השנה	חינוך הילדים ולימוד תורה

שלב ג' - במליאה

שאלות לדיון:

- מדוע היה חשוב לרב קאפח שמנהגי תימן יהיו מוכרים למרות שכבר אין קהילה יהודית בתימן? (מי קהל היעד לכתבים אלו?)
- האם הרב קאפח כתב זאת רק לבני עדת תימן? נסה למצוא תימוכין לדעתך!
- האם יש לכך ערך גם עבור מי שאינו משתייך לעדת בני תימן? נמק!
- מדוע אנשים נוהגים לספר על מה שהיה בעבר?
- מה חשוב לכם שנדע על המשפחה שלכם? על הילדות שלכם? על העבר שלכם? מה הייתם רוצים להעביר הלאה?
למורה: ניתן לשאול -למה בכלל חשוב ללמוד היסטוריה?

⁶ כל קטעי המקור המובאים להלן לקוחים מתוך ספרו של הרב קפאח: "הליכות תימן- חיי היהודים בצנעא ובנותיה . מכון בן צבי לחקר קהילות ישראל במזרח. ירושלים תשס"ב. הציטוטים מובאים בעריכה מינורית על מנת להקל על שטף הקריאה.

סיכום

יש סיבות מגוונות לשימור ותיעוד מסורות מהעבר. יש המשמרים מתוך פחד וחשש שהמסורת תלך לאיבוד, יש המשמרים מתוך אמונה כי מדובר במסורת בעלת ערך ומשמעות ויש החשים מאוימים מהמודרנה ומשינויים המתרחשים ומעוניינים לשמר את המוכר והידוע הנותן תחושה של שייכות וביטחון.⁷

הרב קאפח דאג לשימור ולתיעוד מתוך תחושת ערך ולא מתוך התבטלות או נבדלות. נטען כי רק מתוך פעולת השימור וההידור וההיכרות של מנהגי תימן, זכה הרב יוסף קאפח, לתמידו של סבו הרב יחיא קאפח בגולת תימן ותלמידו של הרב קוק, כאן בארץ ישראל, להנגיש את כתביהם של הרמב"ם ורס"ג לכלל ישראל.

לסיום, נביא את דבריו של פרופ' יוסף טובי על הרב קאפח:⁸

"עידן חדש נפתח בדורנו עם עבודתו השקודה של הרב קאפח בהגהת דברי ראשונים, בדיוק נוסחם ומעל לכל בתרגומם הנפלא מן הלשון הערבית היהודית שבה נכתבו אל הלשון העברית החיה בת ימנו. ספרות עצומה זו, שלא נוצרה כמותה עד ימינו, הייתה נחלתם של מעטים במשך מאות השנים האחרונות, אם מחמת לשונה הערבית שלא נודעו לרוב חכמי ישראל בתקופה זו ואם מחמת תרגומיה בסגנון בני תיבון ואחרים שהיה רחוק משטף הלשון העברית. הרב קאפח, כמי שגדל בתימן בקרב הקהילה היחידה ששימרה את הספרות הערבית יהודית מימי הביניים בלשונה המקורית, וכמי שחבש לאחר מכן את ספסליה של ישיבת "מרכז הרב" בירושלים שרוח הרב אברהם יצחק הכהן קוק הייתה שורה עליה, הוא זה שהיה מסוגל היה ללמוד את תורת הראשונים בלשונה המקורית, לדייק בה על פי כתבי התימנים, להעמיק בחקרה ולהריקה את העברית השגורה היום בפינו. די לנו אם נציין לפירוש המשנה להרמב"ם, שמעט ולא היה לו דורש קודם לעבודתו של הרב קאפח, ועתה הרי כבש לו מקום מרכזי בעיון בכל סוגיה תלמודית-הלכתית".

למערך שיעור נוסף בעקבות דמותו של הרב קאפח לחץ כאן

⁷ הרב יאיר דרייפוס כתב כך: "ידוע ופשוט שחיבור של אדם למנהגי אבותיו הוא צינור-חיבור למסורת בכלל ... עינינו הרואות רבים, במיוחד בקרב הנוער, שטשטוש מסורת ביתם גרמה בסופו של דבר לריחוק כללי מיהדות "הרב יאיר דרייפוס, "קביעת נוסח תפילה למניין חדש", תחומין, כרך ח (תשמ"ד) עמ' 402-388

⁸ טובי יוסף, הקדמה ל"כתבים" של הרב קאפח